

VI. Dialektológiai Szimpozion

Szombathely

2015

Plenáris előadások

Kiss Jenő

A magyar dialektológia tudományszociológiájához

Az előadás a mai magyar dialektológia helyzetéről tudományszociológiai megközelítésben ad áttekintő képet néhány kiválasztott kritérium alapján. Fókuszban a magyar dialektológia művelésének és a dialektológiai képzésnek az intézményi, materiális és személyi feltételei, adottságai, továbbá a dialektológia nyelvtudománybeli megítélése áll. A tudománytörténeti visszapillantás és a társadalmi-tudománypolitikai észrevételek beiktatásával a cél a dialektológia helyzete jól érzékelhető módosulásának az értelmezése.

Juhász Dezső

A magyar történeti dialektológia az ezredforduló után

A dialektológia mind magyar, mind nemzetközi vonatkozásban alapvetően szinkrón jellegű résztudomány: a beszélt nyelv területi változatainak kérdései foglalkoztatják. Anyagában, módszertanában is ez a körülmény a meghatározó. Ennek ellenére nyitottság jellemzi a nyelvtudomány más területei és az egyéb diszciplínák irányában. A 19. század végén, 20. században a történeti nyelvészet és a történeti ihletettségű nyelvföldrajz, a 20. század második felében pedig a szociolingvisztika termékenyítették meg. A rokon tudományok közül ugyancsak a történettudományok, a néprajz, a település és művelődéstörténet hatottak rá legerősebben. Előadásom azt vizsgálja, hogy ez az örökség hogyan folytatódik és hogyan újul meg a 21. században, azaz milyen közegben fejlődik a modern magyar nyelvjárástörténet, tekintettel az új forrásokra, új technológiákra, új módszertanokra és tudományközi kapcsolatokra.

Molnár Zoltán

Az I—V. dialektológiai szimpozionról

Az előadás röviden áttekinti az 1981-től napjainkig is tartó szombathelyi dialektológiai szimpozionok sorozatát az első öt ilyen tanácskozás egyik szervezőjének összeállításában. Szól a megrendezésben közreműködő szervezetekről, intézményekről, résztvevői érdeklődésről, a tematikai bővülésről, az egyes tanácskozások szakmai hozamairól, egyéb jellemzőiről. Mindezzel megerősíteni szándékozik azokat a vélekedéseket, amelyek szerint a

nagy múltú magyar dialektológia jelentős részévé váltak a szombathelyi szimpozionok, és jól jelzik ennek a kutatási-oktatási területnek a legújabb kori alakulását.

Sándor Anna
A nyelvjáráskutatás az anyanyelvoktatás szolgálatában

Az anyanyelvoktatás akkor lehet eredményes, ha az nem a diákok tényleges nyelvhasználata és a nyelvi környezet ellenében, hanem annak figyelembevételével történik. A szlovákiai magyar közösség nyelvhasználatában a nyelvjárás a domináns nyelvváltozat. Ezt a tényt a tanterveknek és a tankönyveknek, s természetesen magának az oktatásnak is figyelembe kell(ene) vennie. Az előadás első része arra keresi a választ, hogy e tekintetben az utóbbi években szlovákiai magyar viszonylatban történt-e valamilyen pozitív változás.

Az előadás második része azokat a nyelvjárás-kutatási eredményeket és feladatokat ismerteti, melyek elősegíthetik az anyanyelvoktatás hatékonyságának növelését és céljainak megvalósítását. A nyelvhasználat-központú és a kommunikációs készségeket fejlesztő korszerű anyanyelvoktatásban figyelembe kell venni azokat a sajátosságokat, melyek a nyelvjárású beszélők kommunikációs stratégiáit, szövegtípusait jellemzik, s melyek különböznek a formális beszédhelyzetekben és a tantervben megkövetelt szó- vagy írásbeli beszédproduktumoktól.

Žigo, Pavol
Lexikálne hungarizmy v Slovanskom jazykovom atlase

Komplexné spracovanie nárečí jednotlivých slovanských jazykov sa uskutočňuje v rámci projektu Slovanský jazykový atlas. Bodovú sieť ktorú tvorí 853 lokalít slovanských krajín, aj slovanské lokality na území Maďarska, Rumunska, Moldavska, Lotyšska, Estónska, Talianska, Rakúska, Albánska, Grécka, Turecka. Vo všetkých lokalitách sa vyplnil jednotný dotazník s 3454 skúmanými javmi – otázkami z oblasti hláskoslovia, tvaroslovia, lexiky, tvorenia slov, sémantiky, prozódie a syntaxe a pri vypĺňaní sa uplatnili zásady jednotnej fonetickej transkripcie. V príspevku autor interpretuje výsledky kontaktočných javov slovanských jazykov s maďarčinou na vybranej tematickej oblasti – poľnohospodárstva (zväzok Slovanského jazykového atlasu s touto tematikou vydala jeho slovenská komisia). V príspevku sa interpretuje distribúcia slov *valal*, *kert*, *ortuje*, *firt*, *parlag*, *tengerica*, *kosáš*, *kopáška* v maďarsko-slovanskom kontaktovom areáli.

Lizanec Péter
A kárpátaljai magyar nyelvjárások szótára, Ungvár (2012–2013)

Lizanec Péter főszerkesztésében, Horváth Katalin szerkesztésében, Györke Magdolna lektorálásával az Ungvári Nemzeti Egyetem Hungarológiai Központjában a Kárpáti Kiadó gondozásában megjelent A kárpátaljai magyar nyelvjárások szótára (I. kötet A–K. – Ungvár, 2012. – 524 oldal; II. kötet L–Zs, – Ungvár, 2012. – 436 oldal) összesen 960 oldal terjedelemben. A szótár több évtizedes gyűjtőmunka eredménye és első forrásértékű kiadvány a kárpátaljai magyar nyelvjárások szókincstani, jelentéstani, frazeológiai sajátosságairól. Itt található megőrzött régiségeket, a több évszázados együttélésekből fakadó szláv, román átvételeket, valamint 1945 utáni ukrán és orosz kölcsönszavakat. Több konkrét tárgyat

(reáliát) 649 rajzzal illusztráltunk. A szótár megjelentetése jelentős lépés az Ukrajnában folyó magyarságkutatás, valamint a magyar dialektológiai kutatások szempontjából is.

Guttmann Miklós–Hajba Renáta:
A szombathelyi dialektológiai műhely története és a gyűjtött korpusz

Összegző előadásunkban a szombathelyi Magyar Nyelvészeti Tanszék és a hozzá kapcsolódó dialektológiai műhely 42 éves működésének főbb állomásait, céljait, küldetését, kutatási irányultságát, eredményeit mutatjuk be. Így szólunk a tanszéki tudományos diákkör tevékenységéről, az élőnyelvi anyaggyűjtésről és a több mint kétezer órányi hanganyag jellemzőiről, hozzáférési lehetőségeiről, valamint feldolgozásának módjairól.

Műhelyek

1. műhely: Nyelvi revitalizáció és dialektológia

A nyelvi revitalizáció nyelvcsereben érintett (esetleg már kihalt) nyelvváltozatok szociolingvisztikai helyzetének megváltoztatására irányuló kísérlet, amely abból indul ki, hogy a nyelvi diverzitás fenntartásának meghatározó kérdése a többnyelvűség – pontosabban: egynél több nyelv – fenntartása. Az ezt célul kitűző törekvések azonban szükségszerűen nem nyelvre vagy nyelvekre irányulnak, hanem a nyelvhasználat ab ovo sokrétű gyakorlatainak a befolyásolására törekednek. Más szóval, a nyelvhasználati gyakorlatok diverzitásának újrászabályozásával kívánják elérni a „nyelvi diverzitást”.

Ebből a szempontból az a különbségtétel, amely a nyelvi revitalizáció tárgyaként egyes nyelveket, de nem a nyelvi változatosságot kívánja megtartani, rámutat a diverzitás fogalmának szűk körű (nyelvközpontú) értelmezésére. A nyelvi revitalizációra ugyanis elsősorban önállóan tekintett nyelvek esetében vannak kísérletek. Egy-egy más változataiban „ép” nyelv dialektusainak kihalásához – történjék ez akár egy másik nyelv, akár egyazon nyelv más dialektusainak hatására – csak elvétve kapcsolódnak olyan nyelvi tervezési törekvések, amelyek a nyelv(változat)csere visszafordítását tűznék ki célul. Az önálló nyelvek revitalizációját támogatja például az Európai Unió az a különbségtétele, amely csak a regionális vagy kisebbségi nyelvek számára nyújt támogatást, és a valamely államban hivatalosnak minősülő nyelvek dialektusait nem tekinti az európai nyelvi diverzitás fenntartásában jelentős szerepet játszó tényezőnek.

A nyelv konstruktivista megközelítései – az ún. posztmodernizmus képviselői – ugyanakkor a nyelvnek és a dialektusnak az egymástól való megkülönböztetését kérdésessé teszik, mivel bármilyen nyelvváltozatot (nyelvet, nyelvjárást, stílust stb.) alapvetően társadalmi konstrukcióként gondolnak el (Irvine–Gal 2000, Ricento 2006, Pennycook 2006, Makoni–Pennycook 2006). Ami ebből adódik, a nyelvi diverzitásnak a kommunikatív gyakorlatok változatosságából és változékonyságából kiinduló értelmezése, amely emellett számol azzal, ahogyan a beszélők a nyelvi különbségeket e gyakorlatok során létrehozzák.

Műhelyünk a nyelvi revitalizáció dialektológiájának megalapozásához konkrét szociolingvisztikai helyzeteket elemző előadások által kíván hozzájárulni. A nyelvi diverzitás fogalmának tágabb értelmezéséből kiindulva kritikusan szemléljük a nyelvek és nyelvjárások közötti megkülönböztetésen alapuló nyelvi tervezést, valamint meghatározó feladatunknak tekintjük a nyelvi sokféleség gyakorlataiba való beavatkozás nyelvi és társadalmi következményeinek feltárását. Ez a dialektológiai megközelítés a tér és a nyelv kapcsolatának meghatározó nyelvészeti fogalmait, a nyelvjárást vagy a (regionális) nyelvet olyan meditalizált koncepcióként értelmezi, amely a nyelvi revitalizációs törekvések társadalmi sikerességének – de nem feltétlenül a revitalizáció sikerének – elválaszthatatlan összetevője.

Hivatkozások

- Irvine, Judith – Susan Gal 2000. Language ideology and linguistic differentiation. In Paul V. Kroskrity (ed.), *Regimes of Language: Ideologies, Politics, and Identities* (School of American Research Advanced Seminar Series), 35–83. Oxford: James Currey.
- Makoni, Sifree – Alastair Pennycook (eds.) 2006. *Disinventing and Reconstituting Languages*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Pennycook, Alastair 2006. Postmodernism in language policy. In T. Ricento (ed.), *An Introduction to Language Policy: Theory and Method*, 60–76. Oxford: Blackwell.
- Ricento, Thomas (ed.) 2006. *An Introduction to Language Policy*. Oxford: Blackwell.

A műhelyben elhangzó előadások:

Bodó Csanád (ELTE): Hogyan standardizáljuk a nyelvjárásokat? A moldvai magyar nyelvi revitalizáció dialektológiája

Fazakas Noémi (Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem): Dialektusok a nyelvi revitalizációban

Heltai János Imre (KRE): Nyelv, nyelvváltozat és beszélés viszonyrendszerének értelmezése moldvai kétnyelvű beszélők nyelvi ideológiáiban

Szilvási Zsuzsanna (Kaposvári Egyetem): A norvégiai számi nyelvekre vonatkozó revitalizációs törekvések

Bodó Csanád

Hogyan standardizáljuk a nyelvjárásokat? A moldvai magyar nyelvi revitalizáció dialektológiája

A nyelvi revitalizációra elsősorban önállóan tekintett nyelvek esetében vannak kísérletek. Egy-egy más változataiban „ép” nyelv dialektusainak kihalásához ritkán kapcsolódnak olyan nyelvi tervezési törekvések, amelyek a nyelv(változat)csere visszafordítására irányulnának. Ebből a szempontból tekinthető különlegesnek a moldvai magyar nyelvi oktatási program, amely magyar nyelvjárásoknak tekintett változatok szociolingvisztikai helyzetének megváltoztatására irányul. Előadásomban amellet érvelek, hogy a Moldvában azért bontakozhatott ki dialektusokra irányuló revitalizációs program, mert a magyar nyelv moldvai oktatása kommodifikálódott, azaz áruvá vált. Ennek folyamatát az oktatásban résztvevő diákok és tanárok, valamint a program magyarországi támogatói közötti kapcsolatokat bemutatva elemzem, és rámutatok arra, hogy a kommodifikáció folyamata

egyben nyelvi következményekkel is jár: a moldvai magyar nyelvi program tevékenységei során a helyi magyar nyelvváltozatok standardizációja zajlik.

Fazakas Noémi **Dialektusok a nyelvi revitalizációban**

A revitalizációs célú nyelvi tervezés egyik legnagyobb kihívása a veszélyeztetett nyelvek dialektusainak sztenderdizációja és elterjesztése, hiszen a számos dialektussal rendelkező nyelvek esetében ez komoly konfliktusokhoz vezet, akár a nyelvmegerősítő programnak a közösség általi teljes elutasításához is. A veszélyeztetett nyelvek kérdésköréhez hozzátartozik a dialektusok, földrajzi nyelvváltozatok kérdése is, hiszen a nyelvhalál jelenségével együtt a szakirodalom említést tesz a dialektushalálról is. Előadásomban a nemzetközi szakirodalom legfontosabb tanulságait kívánom bemutatni a dialektusok szerepéről a nyelvi revitalizációban, különös tekintettel a nyelvjárások és a sztenderd kapcsolatára.

Heltai János Imre **Nyelv, nyelvváltozat és beszélés viszonyrendszerének értelmezése moldvai kétnyelvű beszélők nyelvi ideológiáiban**

A transzlingvális beszélés (Garcia 2009) kontextusában egyre inkább megkérdőjeleződik az a feltevés, hogy a különféle nyelvekre úgy tekinthetünk, mint egymástól egyértelműen elválasztható egységekre (Busch 2013: 82). A moldvai magyarok prenacionális identitástudata (Tánczos 2011: 256) ugyan ma már a tartós román asszimilációs nyomás következtében korántsem érintetlen, ennek ellenére az ezekben a közösségekben készített interjúkban vannak jelei annak, hogy a nemzetállami szint alatti nyelvi valóságban másképp artikulálódnak nyelvek, nyelvváltozatok és beszélés fogalmi. Az ebből következő beszélési gyakorlatok felismerése és megfelelő módszertannal való támogatása a kisebbségi nyelvi revitalizációs célú moldvai magyar oktatási program számára is előnyös lehet.

Szilvási Zsuzsanna **A norvégiai számi nyelvekre vonatkozó revitalizációs törekvések**

A Norvégiában ma még beszélt három számi nyelv (az északi, a lulei és a déli számi) revitalizációja az elmúlt évtizedekben megkezdődött. A norvég kisebbségi politika, a társadalmi környezet jelentős mértékű megváltozásával, a számi kisebbségi csoportok öntudatra ébredésével megindult részükről kultúrájuk és nyelvük felvállalása és azok ápolásának, fejlesztésének igénye.

A norvég állam is célul tűzte ki a számi nyelvek revitalizációját. Az arra vonatkozó dokumentumaiban mindhárom nyelvet egyformán kezeli. A tényleges intézkedések esetén azonban jelentős eltéréseket figyelhetünk meg.

Előadásomban a három érintett nyelvre vonatkozó revitalizációs törekvéseket, és konkrét lépéseket kívánom bemutatni, amely során a hiányosságokat, az eredményekben jelentkező eltéréseket és azok okait is feltárom.

2. műhely: Szögedi Szociolingvisztikai Interjú

2012-ben indult a Nyelvjárás és sztenderdizálódás Szeged lakosságának nyelvhasználatában című OTKA-pályázat. A rövidebb nevén Szögedi Szociolingvisztikai Interjú (SZÖSZI) nevezett kutatás Magyarország egyik legnépesebb vidéki városának, a 160 ezres Szegednek a nyelvhasználati képét kívánja megrajzolni. A fő kérdés az, hogyan beszélnek az emberek Szegeden a 2010-es évek első felében – ez magában foglalja azt a kérdést, hogy mely szituációkban használják a nyelvjárást. További fontos kérdés, hogy milyen viszonyulást mutatnak a szegedi lakosok a szegedi tájnyelvhez és a sztenderd nyelvváltozathoz, milyen stratégiákkal élnek az egyes változatok közötti választásban a különböző beszédhelyzetekben.

Ebben a műhelyben magát a kutatást, annak elméleti-módszertani tanulságait, valamint egy almintát, a középiskolás korosztályt mutatjuk be, azaz a 14-15 évesekkel készült interjúk alapján elemezzük a nyelvhasználatot és a nyelvi attitűdöket. Emellett a műhelyben a kutatáshoz távolabbról kapcsolódó, a köznyelvi *e ~ ő* váltakozást vizsgáló előadás is helyet kapott.

A műhelyben elhangzó előadások:

Berente Anikó – Molnár Mária – Sinkovics Balázs: Attitűd és nyelvi identitás két szegedi középiskola diákjainál

Kontra Miklós – Németh Miklós: Két szegedi középiskola tanulójának *ő*-zése

Molnár Mária – Sinkovics Balázs: Módszertani problémák és adatfeldolgozás a SZÖSZI-ben

Wirt Patrícia: *E ~ ő* váltakozás a dél-alföldi nyelvjárási régióban

Berente Anikó – Molnár Mária – Sinkovics Balázs Attitűd és nyelvi identitás két szegedi középiskola diákjainál

Előadásunk a Szögedi Szociolingvisztikai Interjú (SZÖSZI) anyagára támaszkodik. Az interjúkban a nyelvhasználat mellett nagy hangsúlyt fektettünk a megkérdezettek nyelvi attitűdjeinek megismerésére. Jelen előadásban két szegedi középiskola diákjaival készített interjúkat dolgozzuk föl, és ezek alapján mutatjuk be a diákok nyelvi attitűdjeit. Olyan kérdéseket vizsgálunk meg, hogy hogyan viszonyulnak az *ő*-ző beszédhez; mi a véleményük arról, aki *ő*-zve beszél; javítják-e a társaik vagy a tanáraik azokat, akik *ő*-zve beszélnek.

Kontra Miklós – Németh Miklós Két szegedi középiskola tanulójának *ő*-zése

Előadásunkban a Szögedi Szociolingvisztikai Interjú (SZÖSZI) előzetes vizsgálati eredményeiből szeretnénk bemutatni néhányat. A szegedi városi nyelvi kutatásban érintett legfiatalabb korosztály, a középiskolások nyelvhasználatát elemezzük abból a szempontból, hogy megjelenik-e és ha igen, milyen mértékben a szegedi tájnyelvre jellemző *ő*-zés a tanulókkal készített szociolingvisztikai interjúkban. Mivel az interjú tesztek, feladatokat is tartalmaz, összevethetjük a helyességi ítéleteket a 14–18 éves diákok nyelvhasználatával.

Fontos kérdése a vizsgálatnak, hogy a különböző presztízsű iskolákba járó (szakiskola és jó nevű gimnázium) és különböző szociokulturális háttérrel rendelkező tanulók nyelvhasználata mennyiben tér el egymástól az *ő*-zés tekintetében.

Molnár Mária – Sinkovics Balázs
Módszertani problémák és adatfeldolgozás a SZÖSZI-ben

Előadásunkban a Szögedi Szociolingvisztikai Interjú (SZÖSZI) főbb elméleti-módszertani tanulságait ismertetjük. Szólunk a kutatásról, a lejegyzési elvekről, azok kialakításának háttéréről és az adatfeldolgozás folyamatáról. Bemutatjuk az interjúk lejegyzéséhez használt programot, az ELAN-t, amelynek segítségével a hangzó anyaghoz lejegyzett szöveget társíthatunk. Igyekszünk rávilágítani komplexitására, alkalmazásának előnyeire, emellett megemlítjük a feldolgozás során felmerülő problémákat, a program esetleges hátrányait.

Bemutatjuk továbbá a vizsgált változókat, azok kiválasztásának szempontjait, jelölésük, kódolásuk nehézségeit, az adatok számszerűsítésének lehetőségeit, sarkalatos pontjait.

Wirt Patrícia
***E ~ ő* váltakozás a dél-alföldi nyelvjárási régióban**

A mai magyar köznyelv több nyelvjárás ötvözésével alakult ki, bár a fő forrása az *e*-ző észak-keleti dialektus volt. A zárt *ĕ*-t és a nyílt *e*-t megkülönböztető nyelvjárásokban *ĕ*-vel ejtett szavakat az *ő*-ző nyelvjárásokban többnyire *ő*-vel ejtik, a sztenderd nyelvváltozatban viszont nagyobb arányban *e*-vel szilárdultak meg, pl. *ember, meg, kell, kereszt*. Akadnak kivételek is, amelyeknek a labiális változata rögzült, pl. *sör, sötét, vödör, vörös*. De vannak olyan morfémák is, amelyek *e ~ ő* váltakozást mutatnak, tehát kétféle formában használatosak az írott és a beszélt köznyelvben egyaránt, pl. *fel ~ föl, csepereg ~ csöpörög, gyenge ~ gyöngye, seper ~ söpör, zsemle ~ zsömle*. Ezeket a váltakozó alakokat vizsgálom a dél-alföldi nyelvjárási régióban élő adatközlőkkel készített interjúkban.

3. műhely: Informatizált nyelvjárási és névtani adatbázisok elemzése

Mintegy tizenöt éve zajlanak dialektológiai kutatások, amelyeknek célja a XX. században létrehozott nagy nyelvjárási adattárak, nyelvatlaszok adatainak informatizálása (a magyar számítógépes dialektológia alapvetéseiről lásd Vékás 2007). Korábban informatizált adattáraink mellett (A moldvai csángó nyelvjárás atlasza, Székely nyelvföldrajzi szótár stb.) a közelmúltban vált teljességében kutathatóvá legnagyobb nyelvjárási adattárunk, A magyar nyelvjárások atlasza, illetve elkészült a hangfelvételeken rögzített atlaszkérdések feldolgozása, hanggal szinkronizált adattár formájában. Az utóbbi években megkezdődött a nagyobb történeti helynévtárak, illetve a megyei helynévtárak számítógépes feldolgozása is (Bárth M. 2011, Tóth 2012). Az így létrehozott adattárak aggregált adatelemzésre is alkalmasak, vagyis lehetőségünk van arra, hogy egyes jelenségek elemzése helyett egyszerre

több száz térképlap, több százezer adat alapján készítsünk dialektometriai vagy a helynévrendszerek területi differenciáltságát vizsgáló elemzéseket.

Az utóbbi évtizedben jelentősen könnyebbé vált a hanganyagok tárolása és számítógépes elemzése is. A korábbi, a lejegyzett adatot elsődlegesnek tekintő szemléletmódot egyre inkább a hangzó adatot középpontba állító megközelítésmód váltja fel. Ez egyrészt azt jelenti, hogy az adatok lejegyzése a hanganyaggal összekapcsolva történik, szinkronizált adattárak formájában, ahol a lejegyzés mellett annak eredeti, hangzó változata is elérhető marad, a lejegyzés bármikor ellenőrizhető, javítható, finomítható, a kutatói igényeknek megfelelően. Másrészt a feldolgozás után már nem csupán a lejegyzésből kiindulva végezhetünk elemzéseket, hanem a hanganyag eszközfonetikai vizsgálata is lehetővé válik. Így a lejegyzés helyett maga a hangzó változat válik elsődleges adattá (Kendall 2008). A korszerű módszerekkel készülő adattárak, nyelvatlaszok esetében ráadásul már az első adatok lejegyzését követően lehetővé válik, hogy elemzéseket végezzünk rajtuk (erre példa a Nyitrán készülő Csallóközi nyelvjárasi atlasz).

Műhelyünk a dialektológiában alkalmazott legújabb adatelemzési eljárások, illetve adattár-építési és -kezelési gyakorlatok mentén szerveződik. Konkrét kutatásokon keresztül mutatjuk be nyelvjárasi adattárak, illetve helynévtárak aggregált elemzésének tanulságait, a korábbi és az újabb gyűjtésű nyelvjárasi adatok összevetésének eredményeit, a hanggal szinkronizált nyelvjárasi adattárak akusztikai elemzésében rejlő lehetőségeket.

Hivatkozások

- Bárth M. János 2011. Szabó T. Attila erdélyi történeti helynévgyűjtésének informatizálási munkálatairól. In: Bárth M. János – Vargha Fruzsina Sára szerk. *Hangok – helyek. Tanulmányok dialektológiai adattárak és helynévtárak számítógépes feldolgozásáról.* 11–32.
- Kendall, Tyler 2008. On the History and Future of Sociolinguistic Data. *Language and Linguistic Compass* 2. 332–351.
- Tóth Valéria 2012. Mai magyar digitális helynévtár. *Helynévtörténeti Tanulmányok* 7. 19–27.
- Vékás Domokos 2007. Számítógépes dialektológia. In: Guttmann Miklós – Molnár Zoltán szerk. *V. Dialektológiai Szimpozion.* Szombathely. 289–293.

A műhelyben elhangzó előadások:

Bárth M. János: Az *ly* előfordulásai a MNyA. Beszélő atlaszában

Bodó Csanád – Vargha Fruzsina Sára: Román kölcsönszói hatások A moldvai csángó nyelvjárasi atlasza nyelvi hasonlósági viszonyaiban

Both Csaba Attila: Magánhangzórendszerek vizsgálata Háromszéken

Ditrői Eszter – Vargha Fruzsina Sára: Nyelvjárasi és névföldrajzi hasonlósági viszonyok korrelációs elemzése Vas és Zala megyében

Iglai Edit: Nyelvjárasi peremrégiók többdimenziós egybevetése a MNyA. és a ÚMNyA. alapján

Kocsis Zsuzsanna – Vargha Fruzsina Sára: A magyar nyelvjárások atlasza és A romániai magyar nyelvjárások atlasza integrált dialektometriai elemzése

Menyhárt József: Palatalizáció a csallóközi-szigetközi nyelvjárásban

Presinszky Károly: A csallóközi határ színei. (Az á előtti asszociatív illabiális á hang akusztikai elemzése a Csallóközben)

Bárth M. János
Az *ly* előfordulásai a MNyA. Beszélő atlaszában

A Magyar nyelvjárások atlasza 1960 és 1964 között folytatott ellenőrző gyűjtése során 41 hangtani szempontból problematikus atlaszkérdés kikérdezését hangfelvételen is rögzítették a gyűjtők (a kutatópontok legnagyobb részén Balogh Lajos és Végh József). Az értékes adattár informatizált változata, amelyben a kérdőívre adott válaszok lejegyzése és a hangzó formával való összekapcsolása is megvalósult, a gyűjtés után fél évszázaddal készült el, és digitális térképek formájában a világhálón is elérhető (<http://geolingua.elte.hu/maps/mnya/ma2/>). Előadásomban ezen „Beszélő atlasz” készítésének módszertani tapasztalatait igyekszem összefoglalni, azokat a kérdéseket kiemelve, amelyek a *ly* hang történetének, elterjedtségének pontosabb felrajzolására adnak lehetőséget, összevetve a hangzó anyagok tanulságait egyéb nyelvföldrajzi adattárak térképlapjaival.

Bodó Csanád – Vargha Fruzsina Sára
Román kölcsönszói hatások A moldvai csángó nyelvjárás atlasza nyelvi hasonlósági viszonyaiban

A moldvai csángó nyelvjárás atlaszában a román kölcsönszók aránya az egyes kutatópontok adataiban leginkább areálisan szerveződik: a földrajzilag egymáshoz közeli kutatópontokon hasonló számban szerepelnek kölcsönszók az atlaszadatok között (Bodó 2007). A kölcsönszók térbelisége erősen korrelál a román nyelvi hatásra visszavezethető felső és középső nyelvállású illabiális veláris magánhangzók előfordulásával (Vargha 2007). Mivel a kölcsönszók aránya összességében nézve viszonylag magas az atlasz anyagában, feltehető, hogy a dialektometriai elemzés eltérő képet mutat akkor, ha ezeket a szavakat kivesszük az elemzésből. Kutatásunkban dialektometriai mátrixok összevetésével azt vizsgáljuk, milyen hatással lehetnek a kölcsönszók a nyelvi hasonlósági viszonyok alakulására az atlasz kutatópontjai között.

Bodó Csanád 2007. A moldvai magyar nyelvjárások román kölcsönszórétegének területisége
In: Benő Attila, Fazakas Emese, Szilágyi N. Sándor (szerk.) *Nyelvek és nyelvváltozatok. Köszöntő kötet Péntek János tiszteletére*. I-II. Kolozsvár: Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége. 160–174.

Vargha Fruzsina Sára 2007. Állatok kicsinyeinek megnevezése a keleti magyar nyelvjárásokban. In: Hoffmann István – Juhász Dezső (szerk.) *Nyelvi identitás és a nyelv dimenziói*. Debrecen-Budapest: Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság. 237–248.

Both Csaba Attila
Magánhangzórendszerek vizsgálata Háromszéken

A nyelvjáráskutatás egyik új kutatási irányvonala a nyelvjárási hangzó adatok elemzése a formánsértékek segítségével. A háromszéki magyar tájszólások esetében – egy 2013-ban készült, megelőző vizsgálat alapján – különbségeket fedezhetünk fel az egyes kutatópontokon beszélt tájszólás fonémarendszerében.

Előadásomban több háromszéki kutatóponton, újonnan gyűjtött hanganyag alapján vizsgálom meg a kutatópontokon használt tájszólás hangrendszerét, különös tekintettel az „e” hangokra.

Ditrői Eszter – Vargha Fruzsina Sára
Nyelvjárási és névföldrajzi hasonlósági viszonyok korrelációs elemzése Vas és Zala megyében

A nyelvi jelenségek (akár nyelvjárási vagy névtani aspektusból szemlélve azokat) alapvető tulajdonsága a területi differenciáltság. Ebből a gondolatból kiindulva jelen munkánk kettős irányultságú: ezeknek a különbségeknek a megragadását ugyanis egyszerre kívánjuk névtani, illetve dialektológiai szempontból bemutatni. A helynévrendszerek nyelvi meghatározottságából adódóan azt feltételezhetjük, hogy a területi differenciáltság is fontos tulajdonságuk, azaz a különböző vidékek helynévrendszereire eltérő névmodellek lehetnek jellemzőek. Ezeket a névmodelleket mátrix alapú statisztikai összevető módszer segítségével hasonlíthatjuk össze (jelen esetben Vas és Zala megyei korpuszt vizsgálva). Ennek során vélhetően kirajzolódhatnak a helynévrendszerek területi különbségei, illetve ezáltal az esetleges névjárási témakörében is megnyugtatóan állást tudunk foglalni. Nyelvatlaszaink másfajta, az egyes települések nyelvjárást reprezentáló adatokon tesznek lehetővé a helynévföldrajzival összevethető, az egyes kutatópontok közti nyelvi hasonlóság/különbözőség mértékét megmutató dialektometriai elemzéseket. Kutatásunkban arra vállalkozunk, hogy összevegyünk egymással a helynévrendszerek, illetve a nyelvjárási különbségek mértékét A magyar nyelvjárási atlasza, valamint a rendelkezésre álló helynévadattárak 39 Vas és Zala megyei kutatópontját alapul véve.

Iglai Edit
Nyelvjárási peremrégiók többdimenziós egybevetése az MNyA. és az ÚMNyA. alapján

Előadásomban a magyar nyelvterület két egymástól távol eső peremvidékén, az északkeleti és a nyugat-dunántúli nyelvjárási régióban végzett szociodialektológiai természetű, nyelvjárásközi egybevető vizsgálatom összefoglaló eredményeit mutatom be. A magyar nyelvjárási atlasza és az Új magyar nyelvjárási atlasz informatizált adatait tér, idő és humán dimenzió koordinátarendszerében elemezve és ábrázolva egyes morfológiai jelenségek változásainak országhatáron (is) átívelő irányát, dinamikáját ismertetem. A 16 kutatóponton 114 elsődleges nyelvjárási beszélőtől gyűjtött adatokhoz független változóként társítható szubjektív beállítódások az egyén nyelvi választásának háttérét is leírhatóvá teszik. Vizsgálatom a magyar nyelvi, nyelvjárási sokféleség leírásában a standard nyelvi hatások mellett nyelvtörténeti, kontaktológiai és kétnyelvűségi tényezők egymásra gyakorolt hatását is figyelembe veszi.

Kocsis Zsuzsanna – Vargha Fruzsina Sára
A magyar nyelvjárási atlasza és A romániai magyar nyelvjárási atlasza integrált dialektometriai elemzése

A magyar nyelvterület egészének dialektológiai vizsgálatához elengedhetetlen két legnagyobb nyelvjárási adattárunk, A magyar nyelvjárási atlasza (MNyA.) és A romániai magyar nyelvjárási atlasza integrálása. A két nagyatlasznak összesen 603 olyan integrálható

(azonos tárgyú) térképlapja van, amelyet a MNyA. teljes kutatóponthálózatán kikérdeztek. E térképeket áttekintve választottunk ki 125-öt; a válogatáskor alapvető szempontunk volt, hogy legyenek a térképlapok között mind hangtani, mind morfológiai, mind lexikai szempontból relevánsak. Relevánsnak azt tekintjük, ha egy-egy változó szempontjából csoportosítva az adatokat jellegzetes területi különbségek rajzolódnak ki. A térképlapok adatait egyenként (akár több szempontot is egyenként figyelembe véve) csoportosítjuk, Hans Goebel “munkatérképes” módszeréhez hasonló eljárást alkalmazva (Goebel 2006). A csoportosítások alapján dialektometriai elemzést végzünk, létrehozva egy hasonlósági mátrixot, amely megmutatja a nyelvi hasonlósági viszonyokat a teljes nyelvterületen. Mátrixunkat összevetjük az azonos adatokból más, automatizált eljárással (Nerbonne & Heeringa 2001), Levenshtein algoritmusával készült dialektometriai elemzések eredményével.

Goebel, Hans. 2006. Recent advances in Salzburg dialectometry. *Literary and Linguistic Computing* 21(4). 411–435.

Nerbonne, John & Wilbert Heeringa. 2001. Computational comparison and classification of dialects. *Dialectologia et Geolinguistica* 9. 69–83.

Menyhárt József

Polifonémikus magánhangzók a csallóközi–szigetközi nyelvjárásban

A nyelvjáráskutatás tényként kezeli, hogy különösen a perem- és szórványhelyzetben élő magyar közösségek nyelvjárásait fenyegeti a kihalás veszélye, melyet a rohamos asszimiláció mellett a nyelvjárások negatív megítélése is siettet. Az előadás a csallóközi–szigetközi nyelvjárás egyik markáns magánhangzó-jelenségével, a polifonémikus magánhangzók foglalkozik. A vizsgálat alapját a nyitrai egyetem magyar szakos hallgatói által az utóbbi években végzett dialektológiai gyűjtések adják, melyek eredményei a Vékás Domokos–Varga Fruzsina Sára által fejlesztett Bihalbocs szoftver segítségével kerülnek bemutatásra.

Presinszky Károly

A csallóközi *határ* színei. (Az *á* előtti asszociatív illabiális *a* hang akusztikai elemzése a Csallóközben)

Az előadás az Aggregált nyelvatlaszadatok, hangzó korpuszok elemzése, Informatizált nyelvjárás és névtani adatbázisok elemzése, Informatizált dialektológiai korpuszok szerepe a nyelvjáráskutatásban című műhely egyik referátuma, mely az *á* előtti asszociatív illabiális *a* hang akusztikai elemzésével foglalkozik a Csallóközben. A csallóközi szinkrón nyelvjárás adatok gyűjtése 2010-ben kezdődött meg, célja egy regionális nyelvatlasz megalkotása. Az adattár kiépítése és feldolgozása a Bihalbocs dialektológiai szoftverrel történik, mellyel a lejegyzett adatok hanganyaggal kapcsolhatók össze, folyamatosan ellenőrizhetők és a kutatói igényeknek megfelelően vizsgálhatók. Jelen előadás a már feldolgozott adatokból az *á* előtti *a* hang formásmérésével foglalkozik a Praat szoftver segítségével. Célja, hogy pontosabb képet adjon a nyelvjárás csoport hangrendszeréről, az egyes magánhangzók minőségéről.

4. műhely: A történeti dialektológia és szociolingvisztika kérdései

A dialektológia 19. századi indulása idején – a kor elvárásainak megfelelően – erősen történeti és nemzeti beágyazottságú résztudomány volt, amely a nemzeti múlt tudományos feltárásának eszköztárába is beletartozott. A 20. században a hiteles és bő adatgyűjtés mellett a szinkrón nyelvleírás került előtérbe: számos tájszótár, nyelvatlasz készült, és megjelentek a korszerű helyi monográfiák és esettanulmányok is. A század utolsó negyedétől előtérbe kerültek a változásvizsgálatok, majd a szociodialektológia szemlélete és módszertana kétdimenzióssá tette a nyelvjáráskutatást. A 21. században ismét megerősödött a történeti szemlélet, amely immár a dimenzionális nyelvészet keretei között adott új értelmet a nyelvváltozatok kutatásának. A korszerű történeti forráskiadások fellendülése, a történeti nyelvföldrajz és történeti szociolingvisztika eszköztárának, módszertanának gyors fejlődése új korszakot nyitott az egyre inkább interdiszciplinárisra váló tudományterületen. Műhelyünk ezeket az új törekvéseket igyekszik megjeleníteni.

A műhelyben elhangzó előadások:

Juhász Dezső: Ómagyar nyelvi reliktumok nyelvjárási atlaszainkban

Terbe Erika: Missziliskutatás a történeti dialektológia és szociolingvisztika tükrében

Kocsis Zsuzsanna: A történeti dialektológia és missziliskutatás újabb lehetőségei

N. Fodor János: Nyelvföldrajzi módszerek a „népiségtörténeti“ kutatásokban

Zelliger Erzsébet: A Konstantinápolyi rovásírásos felirat (1515) nyelvjárási vonatkozásai

Vörös Ottó: Nyelvjárási adatok 17. századi őrségi levelekben

Juhász Dezső

Ómagyar nyelvi reliktumok nyelvjárási atlaszainkban

A magyar nyelvatlaszok – különösen a peremvidékek atlaszai, ill. azok, amelyek a nyelvterület peremeire is kiterjednek – szép számmal tartalmazznak olyan nyelvi, nyelvjárástörténeti reliktumokat, amelyek az ómagyar kor jellemzői voltak, de a nyelvjárások zöméből már kihaltak. Előadásomban ezek közül elemzek hangtani, alaktani, lexikai és jelentéstani sajátosságokat

Terbe Erika

Missziliskutatás a történeti dialektológia és szociolingvisztika tükrében

A missziliskutatás megkerülhetetlen feladata a levelek dialektológiai és szociolingvisztikai vizsgálata. A nyelvjárási jelenségek és a normakövetés kettőssége a 16. századi magánlevelekben eltérő mértékben jelentkezik, de a nyelvjárásiasság identifikálható lehet. Előadásomban elsősorban a scriptorok azonosítására alkalmas jegyeket kívánom vizsgálni, illetve azokat a szociolingvisztikai jellemzőket, amely alapján körvonalazhatjuk az egyes deákok íráshasználatát. A vizsgálatokat Bagody András, németújvári tisztartó leveleinek felhasználásával végzem. A levelek nagyobb része saját kezű, de néhányat minden bizonnyal deák írt. Feltételezésem szerint a paleográfiai megfigyeléseket mikrofilológiai vizsgálatok segítségével igazolni lehet.

Kocsis Zsuzsanna

A történeti dialektológia és a missziliskutatás újabb lehetőségei

A XVI. századi misszilisek nyelvezete, keletkezési körülményei és a személyközi kommunikációban betöltött szerepük miatt igen közel állnak az egykori beszélt nyelvhez, megőrkítve annak számos sajátosságát, beleértve a nyelvjárási jegyeket is. A történeti dialektológia számára ezért kétségkívül fontos forrásnak tekinthetők, kiváltképpen az egyes tájegységek nyelvjárásának rekonstruálásában betöltött szerepük miatt, míg a dialektológia eredményei alapvető fontosságúak a nyelvemlék leírásban és lokalizálásában. Jelen vizsgálat a két tudományterület egy újabb kapcsolódási pontját kívánja bemutatni. A ránk maradt misszilisek jelentős részének ismeretlen írnokok a lejegyzői. A legtöbb nyelvészeti vizsgálat, valamint a forráskiadás szempontjából is fontos, hogy el tudjuk különíteni a deákokat, illetve nyelvi produktumaikat egymástól. A dialektológiai kutatások eredményei fontos eszközei lehetnek a scriptorok identifikálásának. Vizsgálatomban diktálás után írt missziliseken mutatom be az írnokok elkülönítésének és azonosításnak ezt a lehetséges módját, összekötve a történetiség és térbeliség dimenzióját.

N. Fodor János

Nyelvföldrajzi módszerek a „népiségtörténeti” kutatásokban

A nyelvföldrajz történeti segédtudományként való alkalmazása több évtizedes múltra tekint vissza. Jelentős szerepet játszott egy-egy magyar népcsoport (pl. a csángók és a székelyek) vagy kisebb közösségek eredetének, korábbi szállásterületeinek a feltárásában. E téren Benkő Loránd módszertani alapvetéseket is tartalmazó munkásságát kell mindenképpen kiemelnünk. A nyelvészeti alapú és kiindulóponτού vizsgálatok – véleményem szerint – szoros kapcsolatot mutatnak a Mályusz Elemér által a két világháború között kidolgozott és 1945-ig alkalmazott népiségtörténeti kutatási koncepcióval. Előadásomban a nyelvföldrajzi és a népiségtörténeti módszer összefüggéseit a szlavóniai magyar nyelvjárásziget példáján keresztül kívánom bemutatni, kiemelt hangsúlyt helyezve a nyelvjárás szubsztrátum- és szupersztrátumjelenségeire, melyek a népesség összetett voltára utalnak. Emellett röviden kitérek a nyelvészeti eredményeket kiegészítő nem nyelvészeti vonatkozásokra is.

Zelliger Erzsébet

Egy rovás emléké nyelvjárási kérdései (A Konstantinápolyi felirat 1515-ből)

Rovás emlékeink – bár általánosságban is kevésbé kutatott elemei a magyar művelődéstörténetnek – magyar nyelvészeti, nyelvtörténeti szempontból leginkább azt mondhatjuk róluk, hogy figyelmen kívül hagyott szegmensei írásbeliségünknek.

A Konstantinápolyi felirat látszólag kivétel is lehetne, mégis egy sommás nyelvjárási besoroláson és többször módosított olvasatokon kívül többet nem tud róla a nyelvtudomány. Az emléké alapos írástörténeti, hangjelölés-történeti elemzése után kerül sor nyelvjárási hovatartozásának a megállapítására.

Vörös Ottó

Nyelvjárási adatok 17. századi őrségi levelekben

A körmendi Batthyányi Levéltárban közel száz levél őrzi annak emlékét, hogy az őrségiek a 16--17. században nem nyugodtak bele jobbágyi alárendeltségbe kerülésükbe, ezért néha fegyverrel, néha a király segítségét kérve próbálták visszaszerezni függetlenségüket, vagy egyszerűen elkergették a szolgáltatást behajtani akaró Batthyányi-fegyvereseket. Ezeknek a leveleknek jelentős része az Őrségben készült. Egy kisebb cikkben Végh József már utalt arra,

hogy bennük a nyelvjárás történetére vonatkozóan használható adatok vannak. Mivel a levelek 1599-től datálódnak majdnem egy évszázadig, adatainak vizsgálatával értékes nyelvjárás történeti, de közép magyar korunkra általános nyelvtörténeti ismeretekhez is juthatunk. Az előadás ennek módszertani kérdéseivel, problémáival is foglalkozik, de az adatok kínálta jelenségek vizsgálatából is mutat be a terjedelem korlátaihoz igazodva.

Szekció-előadások

Bánfai Adrienn A borsfai nyelvjárásról

Kutatómunkám során a Zala megyében található Borsfa község regionális nyelvhasználatát tanulmányozom, amely által a Nyugat-dunántúli nyelvjárás-terület egy kisebb szegmensébe nyerhetünk betekintést. Céljaim közt szerepel az általam vizsgált település mélyrehatóbb bemutatása nyelvhasználati aspektusból; a régió hangtani, alaktani és mondattani sajátosságainak feltárása. Vizsgálódásom alapját a településen lakó idős, valamint fiatal nemzedék nyelvi kommunikációjának összevetése és feltérképezése adja. Az ifjú nemzedék körében a fellelhető regionális elemek feltárására irányul figyelmem, illetve az idős generáció beszédében megőrzött archaikus elemek feltérképezése által a nyelvjárás régmúlt állapotának leírása adja a tanulmány fő vonulatát. Gyűjtésem során a községben fellelhető tájszavakat adattárban rögzítem, amely immár 210 nyelvi adatra bővült. Jelenleg a dialektológia és anyanyelvi nevelés találkozását kutatom az iskola színterében. Sommázza, a regionalitás oktatásra kiható vetületét vizsgálom; a tanári szerepkört világítom meg abból a szempontból, milyen szerep hárul a pedagógusokra a nyelvjárásokkal kapcsolatos attitűdök, sztereotípiák tekintetében.

Gy. Bazsika Enikő Tájszókészleteti változások vizsgálata egy nyelvjárásdomináns beszélőközösségben

A kutatás egy Zala megyei nyelvjárásdomináns beszélőközösség tagjai körében követő vizsgálat keretében méri föl a tájszókészleteti elemek ismeretében és használatában 60 év alatt bekövetkezett változást. Az adatgyűjtés módszere a kérdőíves felmérés, amelynek során Kerkakutas községben 24 főtől, 30 és 85 év közötti adatközlőktől kérdeztem ki az Őrségi és hetési nyelvatlasz kérdéssorát. A kutatóponton Végh József 1952-ben gyűjtötte adatait. Jelen vizsgálat során elemzem az egyes tájszótípusok ismeretében és használatában a különböző korosztályokban bekövetkezett változásokat, az eredményeket összevetem hasonló kutatások megállapításaival. A felmérés a település nyelvhasználatának egészét elemző átfogó kutatás része.

Bárány Erzsébet Dezső László, a magyar–ukrán nyelvi kapcsolatok kutatója

Az előadás célja – a jeles magyarországi szlavista, Dezső László történeti dialektológiai tevékenységének a bemutatása, az ukrán–magyar nyelvi kapcsolatok kutatása terén elért eredményeinek az elemzése. Dezső László munkásságát a szlavisták elismerik, s közülük a

múlt század 50–70-s éveiben többen személyes kapcsolatot is ápoltak vele (az ukrán dialektológia témakörében született tudományos munkáinak jelentős részét a magyar nyelvű szláv nyelvtudomány bibliográfiája¹, valamint a Kárpátaljai nyelvjárás² 27–28 oldalon található bibliográfiai mutatója listázza). Dezső László kollégáinak ajándékozott cikkeit és monográfiáit magánkönyvtárak őrzik. Az ukrainai könyvtárak többségéből azonban Dezső László munkái vagy teljesen hiányoznak, vagy azok közül jobb esetben is csak némely található meg.

Béres Erzsébet **Regionális köznyelvi kutatások Kárpátalján**

A kárpátaljai magyar nyelv legjellemzőbb sajátossága a nyelvek közötti kölcsönhatás, hisz itt már évszázadok óta együtt él a magyar és a szláv lakosság. Ez jelentős hatással van a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatára. Előadásomban szeretném bemutatni a kárpátaljai regionális köznyelvre leginkább jellemző tulajdonságokat a kiejtés, alaktan, szókészletten, mondattan terén. Szókészletteni téren különösen jól nyomon követhető a regionális köznyelviség. Szókincsünkben szembevetően mutatkozik meg a területünkön együtt élő népek közvetlen kapcsolata. Figyelmet fordítok a tükörfordításokra. A regionális köznyelviség a szavak, a szójelentések mellett a sajátosan kárpátaljai összeforrott kifejezések használatában is tetten érhető. A kárpátaljai nyelvi sajátosságok, ha módjával, a megfelelő helyen fordulnak elő, ízesebbé tehetik beszédünket, s megmutatják azt is, hova tartozunk, hol vagyunk igazán otthon a világban.

Czetter Ibolya

A nyelvváltozatok stilisztikai szerepe Székely Csaba Vitéz Mihály című komikus történelmi tragédiájában

Előadásom a Weöres Sándor Színház 2013-ban meghirdetett országos drámapályázatának díjnyertes darabját, Székely Csaba marosvásárhelyi drámaíró Vitéz Mihály című drámáját a nyelvi összetettség, a nyelvváltozatok stilisztikai funkciójának szempontjából vizsgálja.

A dráma nemcsak témájával hívja fel magára a figyelmet, hanem különleges módon megalkotott nyelvezetével is. A mű a 16-17. század fordulóján játszódik, Vitéz Mihály havasalföldi vajda felemelkedéséről, illetve bukásáról szól, akit a legnagyobb nemzetegyesítő hősként tartanak számon Romániában. A darab választott nézőpontja miatt is kockázatos vállalkozás, a múltra rávetül a jelen: súlyos történelmi, társadalmi, politikai problémákat feszeget ironikus, önironikus felhangokkal, kertelés és kompromisszumok nélkül, sűrű utalásokkal magyarországi jelenünkre. Székely Csaba egyenesen történelmidráma-paródiát írt, posztmodern pastiche-t, szabadszájú, mindenestül üde nyelven, amelyben a történelmi hitelesség és a fikcióteremtés kettőssége a nyelvi megalkotást is jellemzi. Épp ezért érdekes, hogy a különböző nyelvváltozatok milyen esztétikai értékkel hoznak létre a drámában beszédformákat a hozzájuk tartozó nézőpontokkal és igazságokkal.

N. Császi Ildikó

¹ Библиография венгерской языковедческой науки до 1985 г. Szerk. Nyomárkay István [...]. Будапешт, 1990. – 170 с.

² Закарпатський діалект. Бібліографічний покажчик. Упор. І. В. Сабадош, О. М. Миголинець, О. Д. Пискач. Ужгород: Говерла. 2009. – 135 с.

Nyelvjárási jelenségek a maribori hallgatók írott, beszélt nyelvében

Köztudott, hogy a nyelvjárás elsődlegesen beszélt nyelvi változat, korlátozott kommunikációs érvényesség jellemzi (csak szóbeli közlésekben, meghatározott beszédhelyzetekben). Nincs standard változata, írásban főként a köz- és irodalmi nyelv színesítésére használható, a szépirodalom stilisztikai forrásaként jelenik meg. Ugyanakkor a muravidéki magyar nyelvjárás archaikusabb, mint a legtöbb magyarországi nyelvjárás, a hallgatók írásbeli nyelvhasználatában is nyomon követhetők ezek a jelenségek.

Előadásomban kérdőíves felméréssel és spontán megfigyeléssel azt vizsgálom, hogy a maribori hallgatók digitális kapcsolattartásának nyelvhasználatában hogyan jelennek meg a muravidéki magyar nyelvjárási sajátosságok.

Csomortáni Magdolna A csíki kiemelkedésnév névföldrajzi sajátosságai

Kulcsszavak: névföldrajz, kiemelkedésnév, névmodell, földrajzi köznévi névszerkezet

Az előadás az élőnyelvi csíki kiemelkedésnév névföldrajzi sajátosságairól tájékoztat a névfajta két jellegzetes modelljének vizsgálatai alapján. A vizsgált modellek egyike a kiemelkedésnév lényegi meghatározója: a kiemelkedés helyfajtájára utaló földrajzi köznévi név, amely nyelvjárási lexikológiai és szószemantikai szempontból különösen sajátos: Csere-*hegy*, Pogány-*havas*, Nagy-*hegyes*, Bükk-*sarok*, *Rez*, *Kőd*; Sapka-*domb*, Galamb *halma*, Kő-*ponk* stb. A vizsgált modellek másika a kiemelkedésfajtára utaló földrajzi köznévi névvel alakult domborzati név szerkezet típusa, amely egyrészt egyrészes F (*Hegy*), másrészt kétrészes S+F (Pogány-*havas*) szemantikai szerkezet típusa. A kiemelkedésnévi földrajzi köznevek és névszerkezetek névföldrajzi szempontból változatos képet mutatnak. Az általános jelentésű földrajzi köznevek és a kétrészes névszerkezetek általánosan elterjedtek a kutatópontok mindenikén, a sajátos jelentésű földrajzi köznevek és az egyrészes névszerkezetek pedig szórványosak. A csíki kiemelkedésnév modellalapú névföldrajzi sajátosságai nyelvi és környezeti, domborzati meghatározottságú jelenségek.

Dudics Lakatos Katalin A nyelvjárások megítélése a közép- és felsőfokú oktatásban Kárpátalján

A modern, additív anyanyelv-oktatási módszerek terjedésének köszönhetően (elméletben) az iskolába kerülő magyar nyelvjárási anyanyelv-változatú gyermek nem szembesülhet olyan negatív megnyilvánulással, ami az otthonról hozott nyelvhasználatára vonatkozik. Az elmélet és a gyakorlat között azonban sokszor óriási különbség van: a tantervben leírt útmutatót, a nyelvészek által közvetített tudományos eredményeket az iskolákban a pedagógusoknak kell hasznosítani. Fontos, hogy a gyakorlatban is elhatárolódjanak azoktól a negatív előítéletektől, melyek hosszú évek alatt terjedtek, rögzültek a társadalomban a nem köznyelvi változatokkal szemben.

Előadásomban azoknak a felméréseknek a tanulságairól számolok be, melyeket kárpátaljai magyar iskolások, pedagógusok és leendő pedagógusok körében végeztem.

Fodor Katalin A nyelvjárásosság és a nyelvjáráshoz fűződő viszony változásai

Az előadásban egy északkeleti és egy moldvai magyar család tagjainak nyelvhasználati és a nyelvjárás megítélésére vonatkozó sajátosságairól kívánok képet adni. Mindkét családdal szoros személyes kapcsolatban állok évtizedek óta, így bőven volt és részben még ma is van lehetőségem megfigyelni a generációk között e téren megmutatózó jellemző nyelvi és gondolkodásbeli eltéréseket, az egyes személyeknél mutatózó változást, fejlődést.

Gaál Péter **E-lexikográfia és dialektológia**

Az elmúlt évtizedek technikai fejlődése; a számítógépek és az internet elterjedése paradigmaváltást (paradigmaváltásokat) hozott magával a lexikográfia területén. Alapjaiban változtak meg a szótárkészítési módszerek, a szótárhasználói szokások csakúgy, mint a lexikográfia tárgya: a szótár maga. Egy olyan folyamat közepén vagyunk, amelynek velejárója, hogy a hagyományos (papíralapú) szótárak helyét és szerepét fokozatosan átveszik az elektronikus (különösen az online) szótárak. A folyamat vége nagy valószínűséggel a papíralapú szótárak teljes eltűnése lesz.

A lexikográfia fontos részét képezi a nyelvjárási lexikográfia, amely természetesen nem függetlenítheti magát a fentiekben említett tendenciáktól. Előadásomban összefoglalom, hogy melyek azok a magyar nyelvű online referenciaművek, illetve melyek azok az online szótártípusok, amelyek a felhasználók rendelkezésére állnak, a hagyományos, jól ismert tájszótárak mellett. Kitérek továbbá arra is, hogy milyen változások valószínűsíthetőek – a lexikográfiában bekövetkezett paradigmaváltás tükrében – a jövőbeni tájszótárak tartalmi és formai jellemzőit illetően.

Kulcsszavak: e-lexikográfia, dialektológia, nyelvjárási lexikográfia, online szótár

Gazdag Vilmos **Betekintés a kárpátaljai magyar nyelvjárásokat ért keleti szláv hatás kutatástörténetébe**

A kárpátaljai magyar nyelvjárások és az azokat ért keleti szláv (orosz/ukrán) nyelvi hatások iránti élénk érdeklődésnek köszönhetően több monográfia és disszertáció, valamint számos kisebb és nagyobb lélegzetvételű tanulmány is foglalkozott a kárpátaljai magyar–ukrán, ukrán–magyar nyelvi kölcsönhatásokkal.

Előadásom keretében azoknak az 1918 után született nyelvészeti munkáknak a számbavételére, illetve rövid elemző bemutatására teszek kísérletet, melyek a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban észlelhető keleti szláv nyelvi hatások különböző szintű (szintaktikai, lexikai, morfológiai és hangtani) vizsgálatával foglalkoztak. Az előadás keretében érinteni kívánom a témában született disszertációk és monográfiák anyagait, valamint a nyelvészeti folyóiratok e témában született írásai is.

Gréczi-Zsoldos Enikő **Nyelvjárás és attitűd egy palóc faluban a XXI. század elején**

Az egykori nagyatlasz kutatópontjaként ismert Karancslapujtó nyelvjárásának vizsgálatát a Geolingvisztikai kutatócsoport munkájához, metodikájához alkalmazkodva, az ÚMNyA. adatbázisának építésére magam végeztem el. Tervezett előadásomban a faluban megszólaltatott tíz adatközlő válaszainak elemző bemutatására vállalkozom. A 2010-ben rögzített hanganyagok a nagyatlasz adataival való összevetését, a változásvizsgálat

eredményét kívánom bemutatni előadásomban. Arra vagyok kíváncsi, hogy a falubeliek (a fiatalok, a középkorúak és az idősek) mennyiben őrzik őseik nyelvjárását. Előadásom részét képezi a szociolingvisztikai kérdőívre kapott válaszok elemzése, a falubeliek nyelvjárási attitűdjének bemutatása.

Györke Magdolna

Újabb szláv átvételek a kárpátaljai magyar nyelvjárásokban

A kárpátaljai magyarság több évszázada közvetlen kapcsolatban van a szomszédos szláv népekkel, ezért az itteni nyelvjárásokban az anyagi és szellemi kultúra terén több átvétel mutatható ki. A történelem alakulása folytán Kárpátalján 1945 után a magyar nyelvhasználat funkciókörei jelentősen szűkültek. A hivatalos ügyintézés, az egészségügy, a közélet, a munkahely, a szakképzés, az egyetemi oktatás nyelve az orosz lett, illetőleg a XX. század 90-es éveitől az ukrán. Így az ukrán és orosz elemek minden társadalmi réteg nyelvhasználatában jelen vannak. Ezeket több kutató vizsgálta a múltban. Az állandó nyelvi interferencia következtében folyamatos az orosz/ukrán hatás a szókincs és a grammatika terén egyaránt, vannak tükörfordítások, szerkezetutánzások stb.

Hári Gyula

Beszámoló egy drávaszögi nyelvi körútról és kutatási lehetőségek a horvátországi magyar nyelvjárások vizsgálatában

A jugoszláviai magyar nyelvjárások rendszerét Penavin Olga és mások korábbi kutatásai dokumentálták. Nyelvatlaszok hálózatával térképezték fel a déli magyar nyelvterület nyelvjárásait. 2014 őszén és 2015 tavaszán a Drávaszög–Szlavónia Kollégium magyar kulturális értékeket feltáró kutatási programjának keretében lehetőségem volt a horvátországi Drávaszög és Szlavónia településein gyűjteni. Olyan kutatópontokon is, amelyeket a korábbi kutatásokban nem választottak ki. A tucatnyi településen végzett gyűjtés lehetővé teszi, hogy mérleget vonjunk, illetve eddig kevésbé vizsgált jelenségeket is felszínre hozzunk. Figyelembe vehetjük a nyelvjárási rétegek, nyelvjárás-keveredés létét összefüggésben a magyar településtörténettel, migrációval, ugyanakkor az egyértelmű délszláv hatásokon kívül a korábbi német és akár szlovák hatásokat is rögzíthetjük – elsősorban a szókincsben.

Horváth Katalin

Toponimák a kárpátaljai népi frazémákban

A népi frazémákban a helynév megőrzi tulajdonnévi identifikációs szerepét, de szemantikailag többletjelentéssel bővül asszociációs alapon. Keletkezésüket tekintve vannak közöttük régebbiek (*A Tisza vize se mossa le róla, Ungot-Berget bejár*) és újabb keletűek (*Stabil, mint Csernobil; Bamba, mint a koncházi tyúk* stb.)

A kárpátaljai népi frazémákban egyrészt az itt élő emberek világlátása jut kifejezésre: *Ungvári bor, beregi búza, nyíri makk nem terem bőséget* 'azt kell termelni, amire alkalmasak a helyi viszonyok', másrészt az expresszivitás: *A viskieknek délig, a szlatinaiaknak déltől süt a nap* 'mindkét településen furcsa természetűek az emberek'.

Jackovics Marianna

Frazeológiai egységek a kárpátaljai diáknyelvben

A diáknyelv önálló csoportnyelv, amelynek szavai főleg az iskolában vagy egyéb diákközpontokban keletkeznek, használói, éltetői pedig a tanulók. Szavainak jelentése és tárgyköre főképpen az iskolai életre vonatkozik, a diákéletből való. Nincs külön nyelvtani rendszere. Hangtana, ragozása, mondatszerkesztése teljesen megegyezik a köznyelviével. A köznyelvtől csak a szókincsbeli különbségek választják el. Frazeológiája hihetetlenül gazdag, gyorsan változik, ezért érezzük a fiatalok nyelvét frissnek, találékonynak. Nagy számban találunk köztük szokványos kifejezésmódokat, szólásokat, közmondásokat, szállóigéket.

A diáknyelvi frazémák jellemző sajátossága az, hogy a köznyelvben is előforduló frazeológiai egységek felhasználásával, annak elferdítésével, illetve azok analógiájára jöttek létre.

Jesenšek, Marko Prekmurski pridižni jezik

V članku je analiziran jezik prekmurskih pridiž, ki kaže na posebno razmerje med knjižnim jezikom in narečjem – v 18. in 19. stoletju se je v slovensko govorečem prostoru med Muro in Rabo uporabljal prekmurski knjižni jezik, ki se je oblikoval v cerkvenih besedilih, nato pa se je razširil na vse funkcijske zvrsti; sredi 19. stoletja je prišlo do poenotenja slovenske knjižne norme in prekmursko narečje pa je v cerkvi in literarnem ustvarjanju vse do danes ohranilo poseben sporazumevalni status, ki se kaže v zanimivem razmerju med knjižnim in (nad)narečnim. V članku je prikazana ta (nad)narečnost v nekaterih ohranjenih rokopisih prekmurskih pridiž.

Koletnik, Mihaela Narečje v medijih kot dejavnik ohranjanja narodnostne identitete pri Slovencih v Porabju

V prispevku bo osvetljena vloga, ki jo opravljajo manjšinski mediji – časopis Porabje, Radio Monošter, Tv-oddaja Slovenski utrinki ter Slovenski koledar – med Slovenci v Porabju, osvetlili pa bomo tudi pomen porabske gledališke dejavnosti in porabskega literarnega ustvarjanja v Porabju, ko narečje prevzame vlogo, sicer namenjeno knjižnemu jeziku, z namenom preseči temeljno jezikovno oviro – razumevanje in sprejemanje slovenskega knjižnega jezika. Manjšinski mediji na eni strani oživljajo opuščajoče narečje, na drugi strani pa razvijajo standardno zvrst in jo uzaveščajo, s čimer gradijo most od narečja h knjižnemu jeziku, s tem pa tudi most med obema državama. In prav materni jezik nas vseh ostaja najbolj prepoznavno določilo naše nacionalne identitete.

Kolláth Anna Nyelvek, nyelvváltozatok és a modern média a kisebbségi kétnyelvűségben

Az előadás első része röviden felvázolja a muravidéki nyelvi helyzetet, az ELDIA-kutatások eredményei alapján rámutat a kisebbségi magyar nyelv vitalitásának fokára, a modern média használatának nyelvi trendjeire.

A második rész a multikulturális térség nyelveire és nyelvváltozataira teszi a hangsúlyt. Azt vizsgálja, hogyan mutatkozik meg a nyelvek és nyelvváltozatok együttélése a különösen a

fiatalok körében nagyon közkedvelt Facebook-interakciók, illetve SMS-üzenetek írott beszélt nyelvében.

Kolmanová Simona
Sajátos nyelvi jelenségek a műfordításban – a kortárs magyar szépirodalom cseh fordításai

Az előadás a műfordítás nyelvi jelenségeinek cseh átültetésével és megoldásaival foglalkozik a kortárs magyar művek esetében. Milyen módon ültethetők át (amennyiben átültethetők) dialektológiai, ill. más nyelvi változatok a cseh nyelvre.

Koós Ildikó

6-12 éves gyermekek helyesírási készségének és a nyelvjárási regiszter használatának összefüggései a nyugat-dunántúli nyelvjárási régióban

A pedagógusképzés anyanyelvi neveléssel foglalkozó kurzusainak tananyagában meglehetősen elhanyagolt szerep jut a tanulók nyelvjárási jellegzetességeiből fakadó helyesírási hibák tanulmányozásának, és azon anyanyelvi tantárgy-pedagógiai eszközök megismertetésének leendő tanítóinkkal és magyartanárainkkal, amelyekkel a tanulók helyesírása e tekintetben fejleszthető. Ennek okán a Berzsenyi Dániel Pedagógusképző Kar tanító- és tanárképzésében évek óta hangsúlyt kap a magyar nyelv nyelvjárásainak tanulmányozása, ezen túlmenően célunk – különös tekintettel régióink nyelvjárási jellegzetességeire fókuszálva – hallgatóink anyanyelvi tantárgy-pedagógiai módszertani kultúráját fejleszteni a tekintetben. Hallgatóink bevonásával módszertani műhelyünkben olyan tantárgy-pedagógiai célzatú kutatást folytatunk, melynek keretében egyrészt a Nyugat-Dunántúl nyelvjárási régiójában élő 6-14 éves gyermekek helyesírásában megjelenő nyelvjárási jellegzetességeket tárjuk fel; másrészt eredményeink tükrében kísérletet teszünk az egyes hibatípusokhoz kapcsolódó helyesírási gyakorlatok, fejlesztési feladatok kidolgozása. Feltételezzük, hogy a nyelvelsajátítás 6-10 és 10-12 éves kor közötti szenzitív periódusaiban (amikor többek között a frazémák, az idő- és helyviszonyok kifejezésének grammatikai elemei, az írásbeli kommunikációs kultúra alapsajátosságai még alakulóban vannak) rendszeres gyakorlással, a nyelvi normadat kialakításával sikeresen választható szét a szóbeliségben üdvös és növesztendő tájnyelvi regiszter és az írásbeliségben elvárt köznyelvi norma.

Kornyané Szoboszlai Ágnes
Nyelvjáráskutatás Felsőnyáradon (B-A-Z megye)

2011-ben jelent meg a Felsőnyáradon végzett gyűjtő és kutató munkának a monografikus feldolgozása: Bíró Ferenc – Fekete Péter – Kornyané Szoboszlai Ágnes: Felsőnyárad nyelvjárása a 20. század végén. Eger, 2011. Remélem, nem lesz minden tanulság nélkül, ha beszámolok a gondolat megszületésétől, a munka lefolyásán át a könyv megszületéséig, egy kicsit visszatekintve az utóéletére is. És – minden szerénytelenség nélkül – szólni kívánok munkánk jelentőségéről is.

Krizsai Fruzsina
Halottbúcsúztató versek területi sajátosságai

A halotti búcsúztató olyan sajátos folklórműfaj, amelyben együttesen jelenik meg a kollektív és egyéni alkotás lehetősége. Noha a szövegtípussal kapcsolatos konvenciók nagy mértékben befolyásolják a versek létrejöttét, olyan sajátosságok is megfigyelhetők bennük, amelyek az egyes területekhez köthető közösségek nyelvi repertoárjára jellemzőek. Munkámban 20. századi csanyteleki, felsőnyéki és dél-gömöri versek kéziratgyűjtésének összehasonlításával mutatom be a nyelvjárási sajátosságok jelenlétét a művekben. Figyelembe véve a szövegtípus általános jellemzőit, kiemelt fontosságú a különböző területről származó verseknek ettől való eltéréseinek, a halottbúcsúztató egy-egy közösségre jellemző sajátosságainak leírása. Mindez olyan komplex módszerrel történik, amelyben a dialektológiai szempontokat a szövegek pragmatikai-szemantikai értelmezése segíti.

P. Lakatos Ilona – T. Károlyi Margit
A dimenzionális nyelvföldrajzi térképlapok tanulságaiból

Absztrakt (max. 10 sor): A dimenzionális nyelvföldrajzi térképlapok azon túl, hogy szemléletesen mutatják a vizsgált morfológiai és lexikai jelenségek lokális, regionális és társadalmi disztribúcióját, hasznos adalékot szolgáltatnak az azon- és környezetnyelvi kontaktushatás révén bekövetkező nyelvi változás dinamikájának tanulmányozásához, rávilágítanak a standard-standardizáció-standardizálódás és kodifikáció dilemmáira, adalékot szolgáltatnak a nyelvi és kulturális izoglosszák mozgásához.

Lehocki-Samardzic Anna
A „baranyai beszéd” nyelvjárási sajátosságai

Az erős ö-zés mellett a zárt *e* ejtése is sokszor elárulja a drávaszögieket (Horvátország). Drávaszög egyes településein, még záródó diftongusokat is lehet hallani. Általános hangtani jelenségek közé a hosszú magánhangzók zártabbá vállása (*kú-kő*), az í-ző (*níz-néz*), a j-sített (*ojan-olyan*) formák használata, valamint egyéb a déli nyelvjárástípusra jellemző hangtani sajátosságok sorolhatók. A drávaszögi nyelv lexikális anyaga a háború utáni korszakban (1991-1995) erős horvát hatás alatt változott, amiről a ht szótár anyaga is tanuskodik, ugyanakkor ez a nyelvváltozat régies elemeket is tartalmaz, mint amilyen a *firhang* (függöny) szó vagy a *hajtási engedély* (jogosítvány) szókapcsolat. Számos régies szóalak a mai napig él az ún. baranyai beszédben, pl. a létige (*vagyon-van*) és a jönni ige (*gyivöl-jössz*) régies alakjai, ami a fentebb felsoroltakkal együtt egyértelműen a déli nyelvjárástípusba sorolja a drávaszögiek nyelvét.

Lőrincz Julianna
Fordítás és dialektológia

A fordításelmélet és a dialektológia kapcsolata több fontos kérdést is érint: többek között az ekvivalenciát, a nyelvi változatok és a stílus kérdését, amelyek egymástól elválaszthatatlanok.

A forrásnyelvi és célnyelvi szövegek megfeleltetési viszonya relatív viszony, és többnyire kultúra- és szövegfüggő. Ha a sztenderdtől eltérő területi nyelvváltozat nyelvi jegyeit tükrözi a protoszöveg (forrásnyelvi szöveg) azzal a problémával találja magát szemben a fordító, hogy nincs megfelelője a célnyelvi kultúrában. Ebben az esetben vagy nem veszi figyelembe a dialektust, mint lefordítandó invariáns részét a szövegnek, vagy helyettesíti a forrásnyelvi dialektus elemeit a célnyelv hozzá legközelebb álló dialektusának elemeivel. Mindenképpen lesznek eltérések a két szöveg jelentésében.

Példaként magyar szövegek idegen, elsősorban orosz nyelvű fordításait elemzem.

Molnár Ljubić Mónika

Tájnyelvi megjelenés a horvátországi magyar fiatalok Facebook posztjaiban

A kétnyelvű közösségben élő, horvátországi magyar fiatalok is előszeretettel használják a közösségi oldalakat, mint modern önkifejezési eszközöket. A tanulmányom vizsgálati színtere a Facebook, a minta pedig saját, meghatározott korcsoportba tartozó ismerőseim. A célom az volt, hogy felmérjem, jellemzőek-e a fiatalok internetes nyelvhasználatára a tájjellegű szavak, kifejezések, és ha igen, melyek ezek. Ehhez két héten keresztül gyűjtöttem a meghatározott minta tagjainak posztjait, majd az ahhoz írt kommentárokat. Ezek nyelvhasználati jellegzetességeit igyekeztem leírni, elsősorban tájnyelvi szempontokra koncentrálni.

Cs. Nagy Lajos

A Háromszéki nyelvatlasz szerkesztési munkálatai

A kolozsvári Magyar Nyelvészeti Tanszék (ma már más a neve) archívumában lévő, 1969-ben készült kéziratos Háromszéki atlasz fénymásolata alapján kezdtem el egykori pázmányos hallgatóimmal a térkép adatainak számítógépbe vitelét. Olyan formátumot választottunk az adatbevitelhez, hogy alkalmas legyen a Vékás Domokostól megalkotott BihalBocsba való átkonvertálásra. Ezáltal a háromszéki anyaggal is bővül a dialektológiai adatbázis. Az adatbázis gazdagításán túl a cél papír alapú kiadvány létrehozása, hogy a kutatók mellett a laikus érdeklődők is megismerkedhessenek vele. Az atlasz szerkesztése közben fölmerült kérdésekkel kívánok az előadásban foglalkozni: egy lapon legyenek-e az alapszók a toldalékoltjaikkal?; megváltoztassunk (köznyelviesítsünk néhány címszót?; az orvdatok a Megjegyzés rovatban szerepeljenek-e lokalizálással, vagy maradjanak az eredeti helyükön? ; stb.

Nagy Natália

Ragadványnév-vizsgálatok kétnyelvű környezetben (öt ukrainai magyar település ragadványnévrendszere)

A ragadványnevek gyűjtése és rendszerezése aprólékos, ugyanakkor hálás feladat. Szakirodalma bőséges, de Kárpátaljáról mindeddig nem készült nagyobb területet összefoglaló, feldolgozó jellegű névtani munka. Ezért fontosnak tartottam újabb települések ragadványnévrendszerének bemutatását, névadási és névhasználati hagyományainak, változásainak megörökítését.

A kutatópontokat az egységes magyar nyelvterületről választottam. A Beregszászi járás öt szomszédos községében (Hetyen, Csonkapapi, Mezőkaszony, Bégány, Beregdéda) gyűjtöttem a névanyagot. A vizsgált települések helyi lakosságának döntő többsége magyar nemzetiségű, egy tájegységbe tartoznak. Adatközlők segítségével rávilágítok a nevek kialakulásának motivációjára, valamint eredetük szerintük különféle képpen kategorizálom.

A ragadványnevek színesítik a mindennapokat, segítik az identifikálást, öröklődhetnek, megszilárdulhatnak, így őrzik nyelvünk sajátosságait.

Oszkó Beatrix **Nyelvjárás a Drávaszögben**

A "Horvátországi magyarok nyelvhasználata" címen 2013 óta folyik kutatás a Drávaszögben és néhány más településen. Előadásomban azt mutatom be, hogy az elsősorban szociolingvisztikai jellegű kérdőívek kitöltése során, illetve a kísérő interjúk alapján milyen kép rajzolódott ki a kutatópontok nyelvjárásáról. A gyűjtött anyag lehetőséget ad arra is, hogy válaszoljunk arra a kérdésre: az egyes generációk milyen mértékben őrzik a helyi nyelvjárást.

Parapatics Andrea **Tények és tapasztalatok a dialektológiai ismeretek tanításáról**

Az előadás változatos módszerekkel (részlet vevő megfigyelés, önreflexió, interjú, kérdőívek segítségével) gyűjtött adatokra támaszkodva érvel amellett, hogy a nyelvjárásokról szóló szokásos sztereotípiák napjainkban sem állják meg helyüket, s a regionalizmusok nem csupán elszigetelt falusi „kutatópontok” idős lakosainak sajátjai, hanem városban, fiatalok nyelvhasználatában is élő jelenségek. Ezek megőrzése súlyos lélektani és társadalmi következményekkel járhat, ezért az előadás a nyelvjárástani ismeretek általános és középiskolai tanításának elméletét és gyakorlatát is továbbgondolja, bízva abban, hogy az előadott gondolatok előreviszik, illetve újraindítják a témáról többször, több helyen elkezdett diskurzust arról, hogy a pedagógusok ne „kigyomlálandó” hibaként tekintsenek a nyelvjárásosságokra.

Sajtos József **Egy valamikori összefüggő ö-ző nyelvjárási terület Kelet-Közép- és Dél-Dunántúlon**

Az ö-zés a vizsgált területen nemcsak telepítésekkel, de széttelepülésekkel is terjedt. A XV. sz. végére a Duna két part menti sávjának lakói között folyamatos volt a kapcsolat, s ekkorra tehető az ö-zés Fejér megyei elterjedése. Úgy vélem, az alföldi kun területekről nem a török elől menekülve került ide az ö-zés, hanem éppen fordítva: Mohács után a törökök miatt szorult vissza a Duna–Tisza közére és Délkelet-Dunántúlra; és a Sárvíz mentén az addigra már meggyökerezett ö-zés egyre csak veszített erejéből. A MNyA. és a regionális atlaszok adatait összevetve táblázatokkal s térképlapokon bemutatom, hogy a korábbi viszonylag egységes nyelvjárási terület a török hódoltság miatt megbomlott – kialakultak a nyelvjárási csoportok s köztük az átmeneti nyelvjárási területek. Ám e szétfejlődés dacára a valamikori egybefüggő ö-ző nyelvjárás hosszú századokig meghatározó sajátossága maradt a különvált nyelvterületeknek.

Simon Szabolcs
Nyelvi változók a szlovákiai magyar nyelvváltozatokban

A tervezett előadás egy változásvizsgálat eredményeiről számol be. A felmérés tárgya a magyar nyelv szlovákiai változatában előforduló kontaktusváltozók vizsgálata. Az előadás alapját jelentő kutatás célja annak a felmérése, hogy a szlovákiai magyar nyelv változataiban, például a sajtó nyelvében is előforduló kontaktusváltozatoknak milyen státuszuk van a szlovákiai magyar értelmiségi beszélőközösség körében.

Jelen kutatásban egyrészt megállapítjuk a vizsgált változók státuszát: elfogadottságuk, ill. elutasítottaságuk mértékét a standard szempontjából az értelmiségi adatközlők körében, másrészt a kapott adatokat összevetjük egy korábbi hasonló felmérés adataival. Ekképpen képet kapunk az időközben bekövetkezett esetleges változásokról.

Sólyom Réka
Kontaktusnyelvi hatások a mai vajdasági magyarnyelv-használatban: egy on-line napilap olvasásának tanulságai

A tervezett előadás a mai vajdasági magyarnyelv-használatban, kétnyelvű környezetben, a magyart kisebbségi anyanyelvként (Nádor 2008: 398) beszélők nyelvhasználatában vizsgál kontaktusnyelvi hatás következtében létrejövő jellemzőket (vö. Göncz 1999, 2004, Molnár Csikós 1989, 1998). A vizsgálat korpuszát a vajdasági *Magyar Szó* című napilap internetes változatában 2015-ben megjelent néhány cikk, illetve az ezekhez érkezett olvasói hozzászólások, ún. kommentek szövegei adják. Jelen elemzés egyfelől szerves folytatását képezi a témában 2011-ben végzett vizsgálatnak, amely többek között morfológiai (pl. kicsinyítő képzők használata, többes szám használata), szóképzésbeli, szórendbeli eltéréseket, illetve feminizáló és analitizáló hatást mutatott ki (Sólyom 2012). Másfelől továbblépést is jelent a tervezett vizsgálat, mivel összefüggéseket keres a friss eredmények és a négy évvel ezelőtti megfigyelések között.

Hivatkozások

- Göncz Lajos 1999. *A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban)*. Budapest – Újvidék. Osiris Kiadó – Forum Könyvkiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely.
- Göncz Lajos 2004. *A vajdasági magyarság kétnyelvűsége*. Szabadka: MTT Könyvtár 8.
- Molnár Csikós László 1989. A magyar nyelv helyzete Jugoszláviában. *Magyar Nyelvőr* 113 (2). 162–175.
- Molnár Csikós László 1998. A középfok melletti *-nál, -nél* ragot helyettesítő *-tól, -től* rag régen és ma. In: Sándor Klára szerk. *Nyelvi változó – nyelvi változás*. Szeged: JGYF Kiadó. 229–234.
- Nádor Orsolya 2008. A magyar mint kisebbségi anyanyelv. Nyelvi jogok és nyelvhasználat. In: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László szerk. *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Budapest: Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet. 398–403.
- Sólyom Réka 2012. Vajdasági magyar nyelv és stílus. A vajdasági magyarnyelv-használat sajátosságai napjainkban. *Hungarológiai Közlemények* 2012 (1). 31–41.

Globalizáció – lokalizáció. Nyelvjárási háttérrel a középiskolában

A (magyar) nyelvjárásokkal foglalkozó szakember számára nem kétséges, hogy „a globalizálódó világban nyelvünk táji értékeinek vizsgálata különösen fontos” (1. felhívás). Az anyanyelvi (ezen belül a regionális) nyelvhasználatnak sajátos színtere az iskola. Az iskola, egyrészt az anyanyelvi nevelés e kérdéskörre vonatkozó speciális kérdéseivel, másfelől az iskola, amely nyelvi-nyelvhasználati konfliktusok lehetséges színtere.

A tervezett előadás tanár (és nem kizárólag a magyartanár) és diák, illetve diák és diák interakciókban kívánja láttatni – esetelemzésekkel szemléltetve – a problémát. Ezúttal a szomorú, negatív példák mellett pozitív, megerősítő példák bemutatására is vállalkozunk. Az előadás ki kíván térni emellett az egyetemi tanárképzés témánkkal érintkező tapasztalataira.

Megjegyzés:

Az előadás előzménye két korábbi konferencia-előadás (melyeknek egyben folytatása is kíván lenni): **1.** *Nyelvü(n)kben megalázva – Gondolatok nyelvjárásról, iskoláról, tanárképzésről.* Elhangzott: Írók Alapítványa – Széphalom Könyvműhely, Tájnyelv és oktatás című konferencia. A Magyar Írószövetség Klubja, Budapest, 2013. április 23. Megjelent: Magyar Napló 25 (2003)/5: 3–5. [http://magyarnaplo.hu/wp-content/uploads/2015/01/mn_2013_05.pdf] **2.** *A nyelvi sztenderd és az anyanyelvoktatás.* Elhangzott: 18. Élőnyelvi konferencia. Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, Kelet-európai Tanulmányok Kara, Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézete, Nyitra, 2014. szeptember 18–20. Megjelenés előtt.

Teperics József

Az őrségi és hetési nyelvjárás újragyűjtése felé – módszertani kérdések és előzetes adatok

Doktori témámban az őrségi és hetési nyelvjáróterület mai beszélőinek nyelvváltozatát, nyelvjárását, a generációk közötti nyelvhasználati különbségeket kutatom mind aktív indirekt módszerű kérdőíves gyűjtéssel, mind szabadinterjúk segítségével. Kutatásom Végh József *Őrségi és hetési nyelvatlasz* című munkájára támaszkodik, és ahhoz képest mutatja be az elmúlt több mint fél évszázad nyelvi változásait. Előadásomban részletesen bemutatom az újragyűjtés módszertanát: a mintavételt, az új kérdőívet, a kutatópontok problémáját, a nyelvjárási szintaxis vizsgálatának nehézségeit, egy modern nyelvatlasz informatikai megvalósítási lehetőségeit, valamint előzetes gyűjtési adatokkal kívánom szemléltetni a térség mai nyelvjárását.

Tóth Katalin

Nyelvjárási igekötős igék jelentéstani vizsgálata

Előadásom célja a kognitív szemantika elméletére és módszertanára alapozva leírni egy nyelvjárási korpusz sajátos igekötős igéinek jelentését. A vizsgálat korpusza Sima Ferenc gyűjtéséből származik, s főként zoboraljai tájszavakat tartalmaz. A lexikológia és lexikográfia számára nélkülözhetetlen a jelentéstani meghatározás. Hasonlóképpen a nyelvjárási szótárak és atlaszok minél pontosabb jelentések (szemantikai szerkezetek) meghatározására törekszenek. A dialektológia és kognitív szemantika kutatásaiban a nyelvi variabilitás felfedését célozza meg, ezért kézenfekvő a két tudományág ötvözése. Az előadásban egy olyan lehetséges leírási mód bemutatására kerül sor, amelynek köszönhetően lehetővé válik az árnyaltabb jelentésmegadás.

Tóth Péter
A beregrákosi és nagydobronyi nyelvjárás gyökereiről

Két kárpátaljai település, Beregrákos és Nagydobrony nyelvjárását a kutatók palócos jellegű nyelvjárásszigetként tartják számon. Kapcsolatait, eredetét illetően azonban többnyire csak általános megállapításokat tettek. Előadásomban a tudománytörténeti előzmények összefoglalása után hangtani, alaktani és lexikai jelenségek alapján vizsgálom meg, hogy a két falu nyelvjárása a palóc nyelvjárások mely típusához áll a legközelebb. Emellett részletesen elemzem a szlavóniai magyar nyelvjárásszigetekkel való kapcsolatát is.

H. Tóth Tibor
Kiskunhalas nyelvének rétegei, különös tekintettel a hangjelenségekre

Kiskunhalas népnyelve sem történeti, sem leíró szempontból nem egységes: nyelvjárása többretegű és keverék jellegű. Ennek településtörténeti okai vannak. Halas tájnyelvét a kiskunsági nyelvjárástípusba szoktuk besorolni, ám a nyelvjárás számos olyan vonást is mutat, amely eltér ennek a típusnak a jellemzőitől. Legnagyobb arányban a kiskunsági és a jászsági típusú nyelvjárások beszélőit találjuk meg a településen, de további kibocsátó nyelvjárásokat is azonosíthatunk. A vizsgálat a nagyatlasz anyaga mellett az újabb helyszíni gyűjtések eredményeiből igyekszik következtetéseket levonni, utalva az ÚMNyA. adatfelvételének tanulságaira is. Ezúttal elsősorban a hangjelenségek kerülnek szóba részletesen.

Vígh-Szabó Melinda
Az online kommunikáció lehetőségei a finnugor nyelvek és nyelvjárásaik revitalizációs folyamataiban

A finnugor nyelvek átörökítési folyamataiban számos tényező játszik fontos szerepet: a politikai-közigazgatási keretrendszer, az élettér és a nyelv mint erős identitáshordozó elemek, valamint az adott nyelvek használati területeinek változatossága és nagysága. A sok esetben egységesnek tekintett finnugor nyelvek nyelvjárásaikban erős tagoltságot mutatnak. A nyelvi „apozódás” mellett revitalizációs folyamatoknak is tanúi lehetünk, amelyek segítik a finnugor nyelvek és nyelvjárásaik életben maradását. A revitalizációhoz az online kommunikáció is hozzájárul, amely a korpuszok összeállításában, a terminológiai változások nyomán követésében, a nyelvjárások megőrzésében és nem utolsósorban a kodifikációs, sztenderdizációs folyamatok megvalósításában nyújt támogatást.

Vitányi Borbála
Nyelvjárásaink tanítása a középiskolai magyar nyelv és irodalom tankönyvekben a XXI. század elején

Előadásom az összehasonlító tankönyvelemzés módszereit is alkalmazva mutatja be a legújabb szakközépiskolai és kísérleti szakiskolai magyar nyelv valamint magyar nyelv és irodalom integrált tankönyvek nyelvjárási fejezeteit.

Milyen rendezőelveket alkalmaznak a fenti tankönyvek a nyelvjárási ismeretek részletezésekor? Mennyiben hagyatkoznak a tankönyvírók a diákok korábbi személyes ismereteire? A nyelvjárási fejezetek csupán nyelvünk érdekességei vagy bevezetésnek tekinthetők a dialektológia tudományába? A nyelvjárási hangtan, alaktan és mondattan aránya a tankönyvekben és munkafüzetekben. A tankönyvíró és a nyelvész szakmai tévedései és pontatlanságai a fenti tankönyvekben. Mit tehet a nagyvárosi magyartanár nagyvárosi diákjai nyelvjárási ismereteiért?

Zágorec-Csuka Judit
Nyelvjárás és nyelvhasználat a muravidéki Kapcán

Előadásomban a kapcai lakosság magyar nyelvjárásának és nyelvhasználatának sajátosságait szeretném bemutatni. Juhász Dezső a hetési nyelvjáráscsoportot, amelyhez a kapcai nyelvjárás is tartozik, a nyugat-dunántúli nyelvjárási régióhoz sorolja. Kapca kétnyelvű település a szlovéniai Muravidéken, 450 lakosa van, ennek fele magyar nemzetiségű. Az utolsó kétnyelvű település a Muraszombat (Murska Sobota) felé vezető főúton, nevezhetnék akár a muravidéki nyelvjárások egyik végvárának is. Ez a peremhelyzet különösen meghatározó, hiszen napjainkban egyre többet hallunk (és tapasztalunk) a nyelvjárások visszaszorulásáról, a nyelvjárási nyelvhasználat leértékelődéséről

Az előadás első részében röviden összefoglalom az eddig megjelent, Kapcára vonatkozó nyelvjárási szakirodalmat. A második részben a kapcai nyelvjárási nyelvhasználat sajátosságait mutatom be saját kutatásom alapján: kérdőíves gyűjtéssel szerzett anyagomat elemzem meghatározott szempontok alapján (hangtani, alaktani jelenségek, a tájszók helyzete és mozgása, a szlovén államnyelv hatása a nyelvjárási szókincsre). Az elemzés után összegzem azokat a tanulságokat, amelyek segíthetnek a muravidéki, ezen belül a kapcai magyar nyelvjárás megmaradásában.

Zékány Krisztina
Patak és potok mind az Ungba ömlik. Egy soknemzetiségű város vízrajzi helyneveiről

Ungvár ma élő és történeti földrajzi nevei között számos vízzel kapcsolatos található. E cikk szerzője a 17. századig visszamenőleg több ezer ungvári és környéki nevet és névvariánst gyűjtött össze, ezen belül a víznevek nagyobb része történeti adat, esetenként más-más nyelvű elemekből áll össze, vagy latin, német nyelvű forrásból származik. A legtöbbje magyar nyelvű, de sok az ukrán, ruszin, orosz, szlovák, cseh eredetű is. A történelmi „változékonyságnak” köszönhetően ezeket a megnevezéseket koronként más-más nyelven jegyezték le, esetleg nyelvjárási sajátosságok figyelembevételével. A város lakóinak ma is természetes, hogy több nyelven is meg tudják nevezni környezetük vizeit, akár e nevek szerkezeti elemeinek keverésével.

Zilahi Lajos
A régi Sárret mai világa

Huszonöt év telt el a Sárreai tájszótár anyaggyűjtésének kezdete óta. A régi Sárreának már akkor is csak nyomai voltak, mára pedig lényegében minden átalakult: azóta megváltozott a társadalom akkori szerkezete, hasonlóan a természeti környezet (a hajdani medrek, fenekek, partok nyomait már akkor is csak Komádi környékén találtam meg).

Ugyancsak erodálódott az adatközlő idős emberek köre, változott és erősödött a hitélet résztvevőinek aránya.

Jelentősen pusztultak a helyi nyelvjárások is: kihaltak az adatközlő idős emberek, akik a helyi dialektust beszélték, akik ismerték még a régi határokat, akik bánni tudtak a régi eszközökkel, akik otthonosak voltak a nyelvjárási szavak használatában. Akik meggyőzően igazolták, hogy az Erdélyből eredő Ér Kismarjánál éppúgy virágzott, mint Szolnoknál a Tisza. Az emlékeket csak a tájszótár őrzi.

Zinka Zorko – Melita Zemljak Jontes

Jezikovna analiza porabskega števanovskega govora v prispevku Karčija Holeca v tedniku Porabje

V slovenskem tedniku Porabje, ki izhaja v Monoštru na Madžarskem, je bil 14.8.2014 objavljen intervju Karčija Holeca s števanovskim kmetom Zolijem Horvathom v porabskem narečju. V razpravi je predstavljeno gradivo za števanovsko glasoslovje, oblikoslovje in besedje v objavljenem prispevku. Besedje je večinoma narečno slovensko, germanizmi so redki, veliko pa je kalkov, to je dobesednih oblikoslovnih prevodov besed in besednih zvez iz nemščine. Madžarizmov je sorazmerno malo. V intervjuju se kaže značilna jezikovna podoba ohranjenega prekmurskega goriškega podnarečja pri starejših Porabcih na Madžarskem.